

הדרך לחברון במלחמת ששת הימים

אריה קליין

מלחמת ששת הימים הייתה אירוע מכונן המעצב את המציאות במרחב עד היום. אלא שחרף חשיבותם של המאורעות הם לא זכו לסקירה נאותה. קרבות מסוימים זכו לבחינה מעמיקה ולפרסום מקיף, אך פרשיות אחרות נותרו בצל. בסקירה זו ריכזתי בצורה כרונולוגית ומתומצתת את התהליכים שהובילו את צה"ל לחברון. זאת תוך הצגת שני הצדדים הלוחמים.

לו"ז ונתונים

מערך הכוחות הירדניים בגיזרה ברגיעה

במרחב ההר הדרומי חטיבת חי"ר 29 - 'חיטין' (מפקדת החטיבה במחנה עצינן¹) (מפקד: קולונל בהגשה אל - מוחסין).

דרום מערב הר-חברון גדוד חי"ר 48 (מפג"ד בח'רבת מג'נונה - אדוריים) מתוגבר בשתי פלוגות טנקים מגדוד חש"ן 10² פלוגה במג'נונה ופלוגה במחנה זיף. סוללת חת"ם מגד"ש 1³ במג'נונה. צפון מערב ההר גדוד חי"ר 37. גזרת בית-לחם גדוד חי"ר 39 (מפג"ד מחנה ג'אלה - הר-גילה).

לקראת המלחמה (אירועים רלוונטיים)

שבת כ"ט חשון תשכ"ז 13.11.1966 1:15 נ"נ עולה על מוקש מדרום להר-חולד. 3 צנחנים נהרגו.

יום א' ל' חשון 13.11 מבצע "מגרסה" הפשיטה הנרחבת על הכפר סמוע - גדוד 202 (מג"ד: יואב שחם), גדוד 890 (צנחנים - מג"ד יאיר תל צור), יחס"ר 35, גדוד 88 (נח"ל מוצנח - מג"ד: שמוליק פרסבורגר), כוחות מחטיבה 7 (שריון - מח"ט: שמואל גונן

1 כיום מצויה במקום מפקדת החטיבה המרחבית עצינן. חלק ממתקני המפקדה היו במחנה שהוקם על חורבות קיבוץ כפר-עצינן.

2 'חיל שריון' - בכל פלוגה 14 טנקי צנטוריון MARK3.

3 'גדוד שדה' של 'חיל התותחנים' - לכוח תותחי 25 לטראות בריטיים וכן תותח נ"מ הרליקון 20 מ"מ.

-גורדיש), יחידה 269 ('סיירת מטכ"ל' - מפקד: דב תמרי), טייסת 'צרעה' - חל האוויר. לאוייב 24 הרוגים בהם מואפק סאלטי, מפקד טייסת ההנטרים. לצה"ל סא"ל יואב שחם הרוג, סרן יוחנן רוזר פצוע.

יום ו' כ"ו אדר 7.4.1967 קרב אווירי בעקבות הפגזה על גדות - 6 מטוסי מיג סוריים מופלים.

יום א' ד' אייר 14.5.1967 הצבא המצרי נכנס לכוננות.

יום ה' ח' אייר 18.5 נאצר מורה על פינוי כוחות האו"ם מהגבול. הפינוי מושלם למחרת.

יום ב' ה' אייר 15.5 יום העצמאות - מצעד בירושלים, הכוחות המצריים חוצים את התעלה.

יום ג' י"ג אייר 23.5 המצרים מכריזים על חסימת מיצרי-טיראן. הצבא הירדני מתגבר את כוחותיו בגדה המערבית. כחלק מכוח שיצא ממחנות זאקה גד"ש חת"ם 5 ומתפרס כתגבור לחט' 29.

יום ה' ט"ו אייר 25.5 השלמת פריסת התגבורת הירדנית.

שבת י"ז אייר 27.5 שיא הכוננות - סיום הגיוס ל"סדן" מלא.

יום ג' כ' אייר 30.5 הסכם חוסיין נאצר - הלגיון מוכפף לפיקוד מצרי של הגנרל עבד אל-מונעם ריאד.

שבת כ"ד אייר 3.6 חוסיין מודיע כי צבא עיראק תופס עמדות בגבול ומשחרר כוחות ירדניים לתקיפה.

יום א' כ"ה אייר 30.5 הממשלה מאשרת את היציאה לקרב.

מהלך המלחמה (אירועים רלוונטיים)

יום ב' כ"ו אייר 5.6

7:45 זמ"מ⁵ גל ראשון 'מוקד'.

4 פקודת 'סדן' - פריסת כוחות צה"ל במתווה של מגננה לבלימת תקיפה ירדנית.
5 'זמן מעל מטרה' - תחילת התקיפה של מבצע 'מוקד' שהשמיד את חילות-האוויר הערביים

9:25 המלך חוסיין מכריז ברדיו עמאן על פתיחת המלחמה.

9:40 אש נק"ל נפתחת לאורך כל החזית.

9:45 מח"ט 16 (אליעזר אמיתי) מורה ליחס"ר 90⁶ (מפקד: יוסי לנגוצקי) + כוח מגש"פ 182⁷ (מ"פ: אהרון קמרה) לנוע לשטחי כינוס במרכז העיר.

11:00 אש ארטילרית על ירושלים.

11:55 הפעלת מטעני 'ל' בקו-העירוני⁸.

12:35 הפגזת קיבוץ להב ומתחמי גוש-לכיש ע"י תותחים ומרגמות מגב-ההר. צה"ל משיב אש למתחם קדמי בחורבת זעקוקה. חילופי אש עד 17:00.

13:00 המטכ"ל הירדני מורה: "על חט" 60 המשורינת (מח"ט: שריף זייד בן-שכר) לנוע מהבקעה לחברון"⁹.

14:00 דיווח על כוח ירדני המתחיל לצאת מרמון-הנציב מערבה.

15:15 הורה רמ"ח מבצעים שלא לתקוף את הארמון, אך רמ"ט פקמ"ז (דן לנר) דיווח שהארמון נכבש למעשה.

15:20 לאחר ריכוך מרגמות ושריון, יוצא כוח גש"פ 182 + יחס"ר 90 + פל"מ- גדוד 161 (מג"ד: אשר דרייזן) אל מתחם ארמון-הנציב¹⁰.

17:30 סיום כיבוש מוצב "הנקניק" - ניתוק הדרך הירדנית להר חברון.

20:10 סיום כיבוש מוצב "הפעמון". גדוד 62 (מג"ד: גדעון רוטשילד) חובר מכוון רמת-רחל

והכריע את המערכה.

6 'הסיירת הירושלמית'.

7 'גדוד שריון פיקודי', הכוח כלל פלוגה של 14 טנקים (שרמן M4A1).

8 'מטען ל' - מטען רקטי שפותח ע"י חיל ההנדסה לצורך פיצוח העמדות הירדניות ב'קן-העירוני'.

9 כדי לחבור לכוח מצרי שאמור היה להגיע מכוון באר-שבע לאחר הפריצה אל הנגב.

10 תכנית האב "פרגול" המקורית ממאי 1967 שעניינה הבקעת המערך הירדני וכיבוש גב ההר תוך 72 שעות, לא התממשה במתוכנן שכן השלב המתוכנן הראשון היה אמור להיות מבוצע ע"י כוחות סדירים שי-חברו עליהם המילואים בשלב שני. בפועל היו עסוקים הכוחות הסדירים בגזרות אחרות והכוחות שהופעלו לבסוף בגזרה היו חטיבות מילואים.

במערב.

יום ג' כ"ז אייר 6.6

בוקר גזרת בית-לחם מתוגברת ע"י פלוגה מגש"ח 10 (צנטוריון) שמגיעה ממחנה זיף וע"י פלוגת חי"ר מגדוד 37 המתמקמת ב'מוצב-דהיישה' מדרום לבית-לחם.

אחה"צ פקודת נסיגה כללית של הכוחות הירדנים.

17:45 הוצאה פקודה מתוקנת: 'נחשונים 2'¹¹ - סעיף 5 תוקן ונאמר בו- "צה"ל יכבוש את הגדה המערבית עד גב ההר."

21:00 ביטול פקודת הנסיגה הירדנית עקב קריאת מועה"ב להפסקת-אש.

יום ד' כ"ח אייר 7.6

חטיבה 29 של הלגיון לא נפגעה והוסיפה להחזיק את מערכיה במרחב הר-חברון.

9:00 התארגנות גדוד 63 (מג"ד: יוסף ברוש) בהר-ציון.

10:15 כיבוש העיר-העתיקה.

10:45 חטיבה 29 ופלוגות השריון של גדוד 10 של הלגיון הירדני מקבלים פקודת נסיגה בציר סעיר- נבי-מוסה- גשר עבאללה אל הגדה המזרחית. (הציר היחיד שנותר פתוח לנסיגה ירדנית.¹²) עם הנסיגה נותר גדוד 39 וסוללה 12 מגד"ש חת"ם 5 במאסף לאבטחה. עיקר השיירה נכתש באזור הבוקיע במדבר יהודה ע"י גיחות של ח"א.¹³ 13:10 הגיע חוד החטיבה לגשר עבדאללה שהתגלה כבלתי עביר.¹⁴ בסופו של דבר חצתה החטיבה את ערוץ הירדן רגלית, כשהיא מותירה אחריה את רכביה וציודה.

11 בתוכנית "נחשונים 1" מסגרת הפתיחה של המאמץ המלחמתי הצה"לי, הוגדרו משימות התקפיות בגיזת פיקוד דרום בלבד, כנגד האויב המצרי. שני הפיקודים האחרים, מרכז וצפון היו אמורים לפעול במתווה של מגננה בלבד.

12 למח"ט הירדני נאמר כי אם גם ציר זה חסום על כוחותיו לעלות לכון ירושלים להצטרף ללחימה שם. 13 בין 13:00-13:45 16 גיחות של מטוסי פוגה לאורך ציר בית לחם-חברון, ובין 15:00-17:15 22 גיחות לציר סעיר ים-המלח ונפגעו שיירות נסוגות שכללו שריון ורכב.

14 ניסיון חציה של גשר אלנבי נכשל בגלל חצייה מקבילה של חטיבה 10. בסופו של דבר חצתה החטיבה את הירדן רגלית, כשהיא מותירה אחריה את רכביה וציודה.

11:15 חתימה של רוחי אל חאטיב, ראש העיר הירדני של ירושלים, על כניעה אזרחית.

11:30: מח"ט 16 דילג את החפ"ק לרמת-רחל וקיים קבוצת פקודות לתפיסת הר חברון.

13:30 לאחר שאלוף הפיקוד הסיר את התנגדותו בעקבות הנסיגה הירדנית, תחילת תנועה כוחות החטיבה לכון דרום.

13:45 בקד"מ ס'רמטכ"ל¹⁵ הוחלט כי כיבוש הר-חברון יהיה ב-8.6 בכוחות פקמ"ז (ללא חטיבה¹⁶).

14:00 יחס"ר 90 + 2-מחלקות טנקים מר-איליאס ובג'בל אבו-ראנים (הר-חומה) לאבטחה.

14:20 הכוח ממשיך דרומה + גדוד 62 וכובש את בית-לחם.

14:40 הגעה לבריכות שלמה.

17:00 הגעה לגוש-עציון.

18:00 יחס"ר 90 בכפר-עציון.

19:00 חטיבה 16 מתכנסת לחניוני לילה.

19:30 קבוצת תכנון פיקודית: "תנועת חטיבה 16 אל חברון עם בוקר, השתלטות על דרום הר-חברון וחבירה עם גוש לכיש".

לילה גדוד 161 (מג"ד יהושע נבו) בבית-לחם ובית-ג'אלה, גדוד 62 המרחב הכפרי - בריכות שלמה ואל-חאדר, גדוד 68 (מג"ד צביקה עופר) + גמ"כ 346 (מג"ד יוסף ישעיהו) + גמ"כ 331 (מג"ד יעקב נחושתן) מתקדמים לכפר-עציון.

22:00 גמר נסיגת הכוחות הירדנים לגדה המזרחית - הפסקת אש.

15 'קבוצת דיון מטכ"לית' - שבראשה עמד סגן הרמטכ"ל (האלוף חיים בר-לב).

16 חטיבת מילואים של צנחנים (מח"ט: אל"מ דני מט). בערב ה-6.6 קיבלה פקודה להגיע למזרח ירושלים ולסייע בטיהור האזור. בצהרי ה-7.6 שונתה הפקודה לטיהור ציר בית לחם-חברון. במהלך התנועה לירוש"לים, התקבלה הודעת ביטול משימה והעברת החטיבה ת"פ פצ"ן - כעבור יומים היא השתתפה בהבקעה של המערך הסורי במרכז הגולן.

22:00 + דיון עם שהב"ט ובו נקבע כי כוחות צה"ל ייצבו את הקו החדש על הירדן. באותו דיון אושר למח"ט 16 להמשיך לכיבוש חברון.¹⁷

יום ה' כ"ט אייר 8.6

4:30 קבוצת פקודות, תדריך מח"ט ו'תפילת-הקרב' של הרב גורן.

5:00 תחילת תנועה - גש"פ 182 (פל' נ')-1+ חפ"ק 16 ונספחים+גמ"כ 346 (מג"ד: יוסף ישעיה)+ גמ"כ 331 (מג"ד: יעקב נחושתן) גדוד 68 .

5:00 גדוד 963 (מג"ד: שמואל שקד) מתחיל לנוע (לאחר פינוי שד"מ במבוא-ביתר) לכוון בריכות שלמה.

6:00 פריסת הגמ"כ והמכמ"ר¹⁸ נפרסו בגזרת חלחול-סעיר, 3 ק"מ מחברון.

6:30 כניסה לחברון פיצול טנקים והסיירת בצומת הזכוכית. הטור המרכזי נע לכוון "בניין הממשל" התקדמות תוך ירי עד חדילה בפקודה. טור משני נע דרומה על ציר מזרחי.

7:20 הסיירת במערת המכפלה.

7:40 הרב גורן במערת המכפלה¹⁹.

8:00 התארגנות לכניעה אזרחית בבניין העירייה ע"י ראש העיר מוחמד ג'עברי העיר.²⁰

8:45 טכס כניעה נוסף בעירייה בהשתתפות הרב גורן.

17 עוד ב-10:30 של בוקר אותו יום דווח מח"ט 10 (אל"מ אורי בן-ארי) על השלמת משימותיו ובקש לעבור לכיבוש הר-חברון אך נענה בשלילה.

18 שני גדודי המרגמות של החטיבה: 'מרגמות כבדות' ו'מרגמות כבדות חטיבתיות' - יחידות רגמים שה-שתייכו לחטיבות המרחביות.

19 העובדה שהכוח הקרבי של הסיירת + שריון הגיע לאזור מערת-המכפלה מצפון, בעוד הרב גורן התנתק מהטור הצבאי סמוך לבניין העירייה כאשר הטור פנה לזרחה לכוון 'בניין-הממשל' ופנה מערבה לעבר מע"רת-המכפלה, הוביל לשני סיפורים סותרים באשר לתפיסת אזור המערה. מכל מקום טנק שרמן מפלוגה נ' הוא זה שפורץ את השער המערבי החיצון של המתחם. הדגל שהונף סמוך לפתח צוייר במקום ע"י אלי כהן לוחם מ-16 ע"ג סדין כניעה שהניפו החברונים.

20 בניגוד לחזית המצרית שם נכנעו כוחות הצבא, הלגיון הירדני נסוג מזרחה בטרם הכניעה. ולכן במקומות השונים דוגמת ירושלים וחברון חתמו ראשי העיר על כתבי הכניעה.

9:00 המשך תנועה דרומה: חפ"ק 16 + מח' טנקים על ציר 60 עד פאתי דהריה. כוח בהובלת קצין אג"מ 16 (עמוס נאמן) מח' טנקים עד סמוע.

10:00 3 ק"מ דרומית לדהרייה חבירה לפיקוד דרום (969 גוש לכיש).

13:55 בדרכו חזרה צפונה, חובר מח"ט 16 צפונית לחברון לשר-הביטחון (משה דיין) ולאלוף פקמ"ז (עוזי נרקיס) ומוביל אותם למערת-המכפלה.

לפנות ערב חוזר חפ"ק 16 לירושלים להתארגנות ויחס"ר 90 לגוש עציון. חברון באחריות גדוד 68. סמוך לכך הגיעו צוותי קרב של החטיבה אל הכפר צורף, וע"פ הוראה מפורשת של אלוף פקמ"ז גרשו את תושביו ופוצצו בו כ-15 בתים.

בתום המלחמה - מח"ט 16 מקבל אחריות על גזרות בית-לחם וחברון²¹. גדוד 68 יישאר בחברון. מרחב חברון נותק מבית-לחם והוקמה בו יחידת ממשל נפתית 296.

© אריה קליין

21 בהצעה הראשונית השליטה על נפת חברון הייתה אמור להיות באחריות גוש הגמ"ר לכיש, כאשר לרשות מפקדה סא"ל יעקב גולן תעמוד פלוגת מג"ב.

